

Lalə Tariyel qızı RZALI

*Qərbi Kaspi Universiteti, Pedaqogika,
psixologiya və sosiologiya kafedrasının magistrantı*
E-mail: lalabva12@mail.ru

PEŞƏ SEÇİMİ SOSIAL-PSIXOLOJİ PROBLEM KİMİ

Xülasə: Təqdim olunan məqalədə peşə seçimi və peşəkar öz müqəddəratını təhlil etmə məsələsi nəzəri olaraq araşdırılıb. Peşəkar öz müqəddəratını təyin etmə problemi həm təhsilin, həm də bütövlükdə cəmiyyətin aktual problemlərindən biri olaraq qalır. Peşəkar öz müqəddəratını təyin etməyə hazırlıq böyük məktəb yaşında formalaşır. Məhz gənclik (yuxarı məktəb yaşı) dövrü peşəkar öz müqəddəratını təyin etmə yaşdır. Orta məktəb şagirdləri suallarla qarşılaşırlar: Kim olmaq lazımdır? Nə olmaq? Mənə ən çox harada ehtiyac var? Peşəkar öz müqəddəratını təyin etmə prosesində insan fəal mövqə tutur: o, öz şəxsi və intellektual potensialını reallaşdıraraq, gələcək peşə fəaliyyətinin potensial subyektinə çevrilərək peşə seçir və peşəkar karyerasını qurur.

Açar sözlər: peşəseçmə, peşəkar, öz müqəddəratını təyin etmə, əmək, peşə fəaliyyəti.

UOT: 159.9

DOI: doi.org/10.54414/maat6554

Giriş

İnsanın həyatında verdiyi ən mühüm qərarlardan biri onun bütün gələcək həyatının keyfiyyətini müəyyən edəcək peşə və karyera yolu seçimidir. Təəssüf ki, çox vaxt belə bir seçim düzgün düşünmədən, intuisiya və ya ani istək və hobbisi səviyyəsində edilir. Statistika görə, məzunların əksəriyyəti, xüsusən də məktəb həyatının döngələrində, 10 və 11-ci siniflərdə ixtisas seçimində çətinliklərlə üzləşirlər. Hazırda orta məktəbin funksiyalarından biri də şagirdlərin düzgün peşəyönümüdür. Bu, gənclərin bu məsələyə məsuliyyətlə yanaşması və öz gələcəklərinin xeyrinə şüurlu seçim etmələri üçün zəruridir. Gənclərin inkişafı, uğurlu bir fərd olması üçün peşəseçmə məsələlərinin öyrənilməsi zəruridir.

Əsas hissə

Cəmiyyətin inkişafının müasir sosial-iqtisadi şəraitində peşəkar seçimin və

peşəkar gələcəyin planlaşdırılmasının sosial və şəxsi əhəmiyyəti insanın sürətlə inkişaf edən əmək bazarına fəal uyğunlaşması, dəyişən dünyada uğurlu sosiallaşması və davamlı maddi, sosial və emosional rifahın yaradılması üçün aktuallaşır. Peşəkar öz müqəddəratını təyin etmə problemi həm təhsil sahəsinin, həm də bütövlükdə cəmiyyətin aktual problemlərindən biri olaraq qalmaqdadır.

Müasir cəmiyyətdə mövcud sosial-iqtisadi və sosial-mədəni vəziyyət kontekstində, xüsusi bir şəkildə, gənclərin öz müqəddəratını təyin etmə probleminin yeni bir şəkildə başa düşülmə tələbi vardır. Söhbət şüurlu, aktiv və müstəqil peşə seçiminin zəruriliyindən gedir. Burada tək cəmiyyətin müasir əmək bazarının tələblərinə deyil, daha çox təsadüfi ehtiyaclarına deyil, ilk növbədə, insanın öz qabiliyyətlərini, maraqlarını, meyllərini və istəklərini başa düşməsi və nəzərə alması əsasında peşəkar öz müqəddəratını təyin etmənin zəruriliyindən

söhbət gedir. Peşəkar öz müqəddəratını təyin etmə prosesində insan fəal mövqə tutur: o, özü peşə seçir və öz şəxsi və intellektual potensialını reallaşdırmaqla öz peşəkar karyerasını qurur, gələcək peşə fəaliyyətinin potensial subyektinə çevrilir [4].

Müasir bir gənc üçün peşə seçmək çətin bir dilemmadır. Onların bir çoxu peşə seçərkən öz istək və üstünlüklərinə deyil, həyat şəraitinə arxalanır: valideynlərinin fikrinə, qazanclarına, karyera yüksəlişinə, nüfuzuna. Başqalarının fikirlərini təqib edən insanlar ən vacib komponentləri unudurlar: istəklərini, maraqlarını, temperamentini. Bu amillərin olmaması çox vaxt pis nəticələrə gətirib çıxarır. Birbaşa iş mühitinə daxil olan gənc mütəxəssis yanlış fəaliyyət sahəsini, yanlış peşə seçdiyini dərk edir. O, başa düşür ki, bu, "onun" deyil. Və onun qarşısında ya həyatını sevməyən bir iş həsr etmək, ya da işi tərk etmək seçimi var. Təbii ki, bu, xüsusilə də "dünənki tələbə" üçün asan seçim deyil. Gələcək fəaliyyətin düzgün sahəsini şüurlu şəkildə seçmək üçün peşə yönümlülük məsələsinə daha ciddi yanaşmaq, məktəbdən yaxşı oxumaq lazımdır. Peşə seçərkən aşağıdakı amillər nəzərə alınmalıdır: maraqlar (idrak, peşəkar, peşəyə maraq, meyllər), qabiliyyətlər (müəyyən bir fəaliyyət növündə uğur əldə etmək üçün zəruri olan psixoloji mexanizmlər kimi), temperament, xarakter, bacarıq səviyyəsi. təlim (məktəb performans), sağlamlıq vəziyyəti, peşə dünyası, sosial mühit, ev şəraiti, valideynlərin təhsil səviyyəsi və s.

İstəkləriniz haqqında diqqətlə düşünməyə və prioritetləri düzgün təyin etməyə dəyər. Hətta böyük müdrik Konfutsi belə demişdir: "Bəyəndiyiniz işi seçin və həyatınızda bir gün belə işləmək məcburiyyətində qalmayacaqsınız". Böyük filosofla razılaşmamaq olmaz. Əgər insan öz işini sevirsə, nifrət etmirsə, sevdiyi işlə

məşğul olsa, məhsuldarlığı xeyli yüksək olar.

Peşəsini düzgün seçmiş insanların sayəsində bir çox fəaliyyət sahələrində çox mühüm kəşflər edilib, ən son informasiya texnologiyaları yaradılıb. Tarix boyu məhz əzmkarlıq, zəhmət və peşələrinə maraq sayəsində ən güclü və təhlükəli xəstəliklərlə mübarizə aparmaq mümkün olmuşdur.

Beləliklə, peşəkar oriyentasiyanın əsas məqsədi peşəkar, şəxsi böyümə və inkişaf perspektivlərini müəyyən etmək, dəyişən həyat və iş şəraitinə hazırlaşmaq, əmək bazarında özünə inam və adekvat uğurlu davranış formalaşdırmaqdır.

Peşəkar öz müqəddəratını təyin etmə probleminə diqqətli olmaq artıq "əmək bölgüsü"nin meydana çıxdığı qədim dövrlərdə özünü göstərir. Bundan əlavə, N.S. Pryaznikov öz əsərlərində gənc nəslin peşəkar öz müqəddəratını təyin etmə probleminə xüsusi diqqət yetirmədən cəmiyyətin gələcək inkişafının qeyri-mümkünlüyünə diqqət yetirir.

Problemin aktualıq səbəbləri. Bu problem bir sıra səbəblərə görə indiki dövrdə xüsusilə aktualdır. Bir tərəfdən ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrində aldıkları ixtisas üzrə çalışan mütəxəssislər getdikcə azalır. Diplom aldıqdan sonra bir çox gənclər, uzun müddət bir problemlə üzləşirlər – "Hara işə getməliyəm?" Əksəriyyət üçün universitetdə oxumağın məqsədi yalnız ali təhsil diplomu əldə etmək olub, mənimsəmək istədikləri peşə deyil. Bu, öyrənmə səviyyəsinin aşağı düşməsinə, sonrakı həyatda faydalı olmayacağına əsaslanaraq lazımi bilikləri qəbul etmək istəməməsinə səbəb olur. Nəticədə isə zəif hazırlıq, əksər hallarda isə öz ixtisası üzrə işləməyən mütəxəssislər yetişir. Tələbə ictimai istehsalda, peşə və ixtisaslarda nə baş verdiyini nəzəri yox, praktiki olaraq az-çox aydın görməlidir,

çünki tələbənin öyrənməyə həvəsi yoxdursa, müasir texnologiya və metodlardan nə qədər uğurlu istifadə olunsada, o, ona bir şey etməyə öyrətmək çətin olacaqdır [6].

Digər tərəfdən, obyektiv səbəblərdən bazar iqtisadiyyatı şəraitində müasir cəmiyyətdə insan öz konyukturasının son dərəcə yüksək mobilliyinə görə işini və peşəsini dəyişməyə hazır olmalıdır. Bu şərtlərdə o, həyatı boyu nisbətən asanlıqla yeni peşələrə yiyələnəməyə və ya peşə fəaliyyət sahəsini genişləndirməyə imkan verəcək əsas peşə təhsili almalıdır. Müasir yüksək texnologiyalı sənayelər bir çox mütəxəssisin peşəkar fəaliyyətini birləşdirir. Artıq bu gün "peşəkarlıq" anlayışı əvəzinə "təhsil" və "təcrübə" anlayışlarından daha çox istifadə olunur [4].

Rusiya elmi orta məktəb şagirdlərinin peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə nəzəriyyəsi sahəsində kifayət qədər zəngin təcrübə toplamışdır ki, bu da əsasən bu problemə müasir yanaşmaları əvvəlcədən müəyyən etmişdir. Bunlar E.A.Klimova, A.E.Qolomştok, L.A.Yovaişi, S.N.Çistyakova tərəfindən peşəyönümü və peşə məsləhəti sahəsində klassik tədqiqatlardır; eləcə də A.N.Leontyev, L.S.Vıqotski və S.L.Rubinşteyn tərəfindən hazırlanmış fəaliyyət yanaşmasının əsas müddəaları xüsusi əhəmiyyətlidir. Peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə sahəsində xarici tədqiqatçılar arasında A.Maslou, C.Holland, E.Bern, D.Super, E.Qinsberq və başqalarının əsərləri xüsusilə aktual və maraqlıdır.

Peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə prosesində insan fəal mövqə tutur: o, özü peşə seçir və öz şəxsi və intellektual potensialını reallaşdırmaqla öz peşəkar karyerasını qurur, gələcək peşə fəaliyyətinin potensial subyektinə çevrilir.

Peşəseçmə özünüdərk etmə ilə başlayır. Özünüdərk etmə kiçik yaşlardan formalaşır.

Onun mənşəyində uşağın sosial mühitlə əlaqələrini tənzimləyən reflektor fəaliyyət durur [3, s.12].

Peşəkar öz müqəddəratını təyin etməyə hazırlıq böyük məktəb yaşında formalaşır. Məhz gənclik dövrü (yuxarı məktəb yaşı) peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə yaşdır. "Kim olmalı?", "Hansı peşə və ixtisası seçməli?", "Gələcək karyeranı necə qurmalı?" Onlarla, yüzlərlə müxtəlif cavabları olan bu suallara düzgün və düşünülmüş cavabların verilməsi peşə özünüdərinin müəyyənəşdirilməsi ilə sıx əlaqədardır [2, s.12]. Böyüyən bir insan üçün böyük məktəb yaşında peşəkar öz müqəddəratını təyinetmənin nəticəsi nisbətən müəyyən, müsbət emosional rəngli və real bir plandır. Bu, ən azı, peşə yolunda növbəti addımları nəzərdə tutur: peşə təhsili formasının, təhsil müəssisəsinin seçimi.

Peşə seçiminə nəzəri yanaşmalar. Orta məktəb şagirdlərinin peşəkar öz müqəddəratını təyinetməsinin sosial-psixoloji tədqiqatlarına iki yanaşma var. Birincisi, öz müqəddəratını təyinetməni ontogenезin müəyyən bir mərhələsində baş verən və böyük məktəb yaşının şəxsi neoplazması kimi mövcud olan təbii bir proses hesab edir. Beləliklə, S.P.Kryagzhde iddia edir ki, peşəkar öz müqəddəratını təyinetmənin ilkin mərhələsində o, ikili xarakter daşıyır: ya konkret peşə seçilir, ya da yalnız onun rütbəsi seçilir, peşə məktəbi sosial seçimdir. Xüsusi bir peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə hələ formalaşmayıbsa, şəxs gələcək üçün konkretləşdirilməsini təxirə salaraq ümumiləşdirilmiş versiyadan istifadə edir. Peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə yeniyetməlik dövrünün gələcəyə can atması kimi mühüm xüsusiyyəti ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır; cəmiyyətin bir üzvü kimi özünü dərk etməklə, gələcəyinin problemlərini həll etmək ehtiyacı ilə əlaqəlidir. İkinci yanaşma öz müqəddəratını

təyinetməni süni şəkildə təşkil edilmiş proses kimi, müəyyən bir təcrübədə - karyera yönləndirməsində təhlil edir və yalnız bu kontekstdə öz mənalılığını və dəyərini qazanır. Peşə rəhbərliyi və peşəkar məsləhət sahəsində klassik tədqiqatlara çevrilmiş E.A.Klimova, A.E.Qolomştok bu yanaşmaya aiddir [4].

Müasir elmdə peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə anlayışının müxtəlif tərifləri mövcuddur. Xüsusilə, S.N. Çistyakova peşə öz müqəddəratını təyinetməni bir peşə seçməyə hazır olmaq kimi qiymətləndirir və onu peşəkar əhəmiyyətli şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin (seçilmiş peşə fəaliyyət növünə müsbət münasibət, zəruri bilik, bacarıqların mövcudluğu) sabit vahid sistemi kimi müəyyən edir. M.V.Retivyhin əsərlərində peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə, şəxsiyyətin formalaşmasına və həyata keçirilməsinə mənəvi, psixofizioloji və praktiki hazırlıqda təzahür edən peşəkar seçim strategiyasının şüurlu və müstəqil həyata keçirilməsinə kömək edən bir insanın ayrılmaz bir xüsusiyyəti kimi qəbul edilir. N.S.Pryazhnikov iddia edir ki, peşəkar öz müqəddəratını təyinetmənin mahiyyəti müəyyən bir sosial-iqtisadi vəziyyətdə seçilmiş və ya artıq yerinə yetirilən işin və bütün həyat fəaliyyətinin mənalılarının müstəqil və şüurlu şəkildə tapılması, habelə özünün özünün formalaşması prosesində məna tapmaqdır. V.A.Polyakovun fikrincə, peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə peşə seçimini, şəxsi imkanların tətbiqi və özünü inkişaf etdirmə sahəsini, habelə fərdin sosial-mədəni və peşəkar-peşəkar münasibətlərə praktik, səmərəli münasibətinin formalaşmasını onun ictimai faydalı mövcudluğunun və özünü inkişafının istehsal şəraitini əhatə edir.

Şəxsiyyətin struktur elementləri olan öz müqəddəratını təyin etmək üçün müəyyən şəxsi ilkin şərtlər vardır. Öz müqəddəratını

təyin etmək üçün ən vacib şəxsi ilkin şərtlərin məcmusu iki əsas qrupa ayrıla bilər:

1) peşə seçimi problemini uğurla həll etmək imkanını təmin edən, lakin bu prosesin aktivləşdirilməsində bilavasitə iştirak etməyən şəxsiyyət xüsusiyyətləri (güclü iradəli xarakter xüsusiyyətləri, çalışqanlıq, müəyyən iş və həyat təcrübəsinin olması, peşəkarlıq səviyyəsi, insanın ümumi həyat yetkinliyi);

2) peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə prosesini dinamikləşdirən və reaksiyanın seçiciliyini müəyyən edən şəxsiyyət yönümünün müxtəlif komponentləri (peşəkar öz müqəddəratını təyin etmə ehtiyacı, təhsil və peşə maraqları və meylləri, inancları və münasibətləri, dəyərləri və idealları, həyat dəyərləri haqqında fikirlər) [5].

İnsan tərəfindən daxili imkanların təhlili nəticəsində və onları peşənin tələbləri ilə əlaqələndirməklə həyata keçirilən peşə seçimi insanın cəmiyyətdə özünü təsdiqinin əsasını təşkil edir, həyatda əsas qərarlardan biridir. Qeyd edək ki, peşə seçimi birdəfəlik iş deyil. Peşə seçimi bir prosesdə birləşən bir neçə mərhələdən ibarətdir. Üstəlik, mərhələlərin müddəti xarici şəraitdən və peşə seçimi subyektinin fərdi xüsusiyyətlərindən asılıdır. Peşəkar öz müqəddəratını təyinetmə, insanın peşə fəaliyyətinin bütün dövrünü əhatə edən bir prosesdir: peşə niyyətlərinin yaranmasından işdən çıxmasına qədər.

E.A. Klimov öz əsərlərində peşə seçiminin vəziyyətinin səkkiz tərəfini müəyyən edir [4]:

1) Böyük ailə üzvlərinin mövqeyi. Çox vaxt valideynlər uşağa tam seçim azadlığı verir və bununla da ondan müstəqillik, məsuliyyət və təşəbbüs tələb edirlər. Elə olur ki, valideynlər uşağın seçimi ilə razılaşmır, planlarına yenidən baxmağı və

onun hələ kiçik olduğuna inanaraq fərqli seçim etməyi təklif edirlər. Düzgün peşə seçiminə çox vaxt övladlarının gələcəkdə öz çatışmazlıqlarını kompensasiya etməsini istəyən valideynlərin özünü tam ifadə edə bilmədiyi fəaliyyətlərə münasibəti əngəlləyir. Onlara elə gəlir ki, özlərini sübut edə biləcək oğulları və ya qızlarıdır, çünki valideynlərindən fərqli olaraq, peşə dünyasına qərq olacaqları “daha yüksək tramplin” var. Araşdırmalar göstərir ki, əksər hallarda uşaqlar hər hansı təhsil müəssisəsinə daxil olarkən valideynlərinin köməyinə arxalanaraq, valideynlərinin seçimi ilə razılaşırlar. Bu zaman uşaqlar, təbii ki, unudurlar ki, onlar bu ixtisas üzrə işləməli olacaqlar, valideynləri yox. Belə hallardan münaqişəsiz çıxış yolu haqqında yalnız fərziyyələr söyləmək olar.

2) Yoldaşların, yaşadlarının mövqeyi. Artıq yuxarı sinif şagirdlərinin dostluq münasibətləri çox möhkəmdir və onların peşə seçiminə təsiri istisna olunmur, çünki həmyaşdalarının peşə gələcəyinə diqqəti də artır. Peşəkar öz müqəddəratını təyin etmədə həlledici ola biləcək mikro qrupun mövqeyidir.

3) Müəllimlərin, məktəb müəllimlərinin, sinif rəhbərinin təsiri. Hər bir müəllim, şagirdin davranışını yalnız tədris fəaliyyətində müşahidə edərək, hər zaman insanların xarici təzahürlərinin fasadının arxasındakı ideyaya nüfuz edir, maraqları, meylləri, düşüncələri, xarakterləri, qabiliyyətləri, hazırlığı ilə bağlı bir növ diaqnoz qoyur. Müəllim hətta şagirdin özünə də məlum olmayan bir çox məlumatları bilir.

“Müəllim-şagird(lər) münasibətlərinin humanistləşdirilməsi şagirdin bir şəxsiyyət kimi inkişaf etdirilməsinin başlıca şərtidir və bu münasibətlərin qeyri-adi effektləri müasir məktəb üçün son dərəcə aktualdır [1, s.205].

4) Şəxsi peşəkar planlar. İnsan davranışında və həyatında yaxın və uzaq gələcək haqqında təsəvvürlər çox mühüm rol oynayır. Peşəkar plan və ya obraz, zehni təmsil, onun xüsusiyyətləri insanın düşüncə tərzindən və xarakterindən, təcrübəsindən asılıdır. Buraya gələcək üçün əsas məqsəd və məqsədlər, onlara nail olmaq yolları və vasitələri daxildir. Amma planlar məzmunca fərqlidir və nə olması insandan asılıdır.

5) Bacarıqlar. Orta məktəb şagirdinin qabiliyyət və istedadları təkcə dərslərdə deyil, həm də bütün digər ictimai dəyərli fəaliyyət növlərində nəzərə alınmalıdır. Çünki bu, gələcək peşəkar uyğunluğu ehtiva edən qabiliyyətdir.

6) İctimaiyyətin tanınması üçün iddiaların səviyyəsi. Tələbənin iddialarının reallığı peşə hazırlığının birinci mərhələsidir.

7) Maarifləndirmə vacibdir, təhrif edilməmiş məlumat peşə seçimində mühüm amildir.

8) Fəaliyyətdə təzahür edən və formalaşan meyllər [4].

Öz müqəddəratını təyinetmə - sosial, şəxsi, peşəkar, mənəvi və praktiki - yeniyetməliyin əsas vəzifəsidir, çünki peşəkar olaraq özünü təyin edən bir insan gələcək inkişafı üçün özü üçün stimül olacaqdır. Yeniyetməlikdən gəncliyə keçiddə gələcəyə münasibətdə dəyişiklik baş verir: əgər yeniyetmə gələcəyə indinin mövqeyindən baxırsa, gənc indiki vaxta gələcək mövqeyindən baxır. Bu yaşda seçimin düzgünlüyünə dair suallar aktualdır. Təhsil fəaliyyəti oğlan və qızların peşəkar və şəxsi istəklərini reallaşdıraraq təhsil və peşəkarlığa çevrilir [6].

Peşəseçimində qeyd etdiyimiz kimi sosial-psixoloji xüsusiyyətlərin nəzərə alınması vacibdir. Hazırda şəxsi xüsusiyyətlərə əsasən peşəseçimi üçün

psixoloq E.A. Klimovun peşə təsnifatından istifadə olunur [4]:

1) “İnsan-İnsan”. Təhsil və tərbiyə, tibb, hüquqi yardım, sosial xidmətlər, islah və reabilitasiya ilə bağlı bütün sosial peşələr.

Bu peşə növü üçün yüksək insani keyfiyyətlər vacibdir, məsələn, insanlara sevgi, empatiya qurmaq bacarığı, insanlara müsbət təsir göstərmək və onları özünə cəlb etmək, dinləmək və anlamaq, ünsiyyət qurmaq və s.

2) “İnsan – Texnika”. Bu tip peşələr texniki avadanlıqların (qaynaqçı, sürücü, dizayner) yaradılması və saxlanması əhatə edir. İnsandan vizual-obrazlı təfəkkürün, ixtiraçılığın, çevikliyin, fəallığın inkişaf etdirilməsi tələb olunur.

3) “İnsan-ışarələr sistemi”. Rəqəmlər, səslər, işarələr, mətnlərlə əlaqəli peşələr: iqtisadçı, radio operatoru, layihəçi. İnsandan yüksək səviyyədə uzunmüddətli və davamlı diqqət konsentrasiyası, rəqəmlərlə işləmək bacarığı tələb olunur.

4) “İnsan-bədii obraz”. Bunlar sənət əsərlərinin yaradılması və istehsalını əhatə edən yaradıcı peşələrdir: jurnalist, dizayner, aktyor. Yüksək estetik həssaslıq, inkişaf etmiş qavrayış və zövq, təxəyyül lazımdır.

5) “İnsan-təbiət”. Canlı təbiətlə qarşılıqlı əlaqəni, heyvanlara və bitkilərə qulluq etməyi əhatə edən peşələr (baytar, geoloq, arborist). İnsandan müşahidəçilik, xoşagəlməz ekoloji şəraitə dözümlülük, yüksək adaptasiya, stresə davamlı, yaxşı uyğunlaşma və dəyişikliklərə reaksiya sürəti tələb olunur.

Nəticə

Beləliklə, erkən gənclikdə yeni bir formalaşma peşəkar öz müqəddəratını təyin etmə başlayır. Peşəkar öz müqəddəratını təyin etməyə hazırlığa gəncin böyüklərin

daxili mövqeyini tutmaq, özünü cəmiyyətin üzvü kimi dərk etmək, dünyada özünü müəyyən etmək, yəni yerini dərk etməklə yanaşı, özünü və imkanlarını dərk etmək və həyatdakı məqsəd ehtiyacı daxildir. Gənclər üçün peşəkar kimi öz müqəddəratını təyin etməyə hazırlığı müəyyən edən meyarlar kimi aşağıdakıları ayırd etmək olar: inam (seçimin düzgünlüyünün subyektiv qiymətləndirilməsi); adekvatlıq (seçimin fərdin xüsusiyyətlərinə və imkanlarına uyğunluğu); effektivlik haqqında məlumatlılıq (qarşıya qoyulmuş məqsədlərə nail olmaqda fəallıq və müstəqillik, seçim etməyə hazır olmaq).

Peşəkar öz müqəddəratını təyin etməyə psixoloji hazırlıq (idrak, motivasiya, fəaliyyət və şəxsi) fərdin müxtəlif sosial kontekstlərin təsirinə aktiv-effektiv münasibətinin əsasını təşkil edir. Buna görə də, peşə seçməyə psixoloji hazırlığın formalaşması peşə seçiminin müvəffəqiyyətini təmin edən əsas istiqamət hesab edilə bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Ə.S. Bayramov, Ə.Ə. Əlizadə. Sosial psixologiya. Bakı, 2003
2. M. İlyasov, Peşə, İxtisas seçimi, Bakı, 2016
3. R.İ. Əhmədova Məktəb psixoloqlarının peşəkar kimi özünüdərkinin xüsusiyyətləri // Psixol. üz. fəl. dokt. ... dis. Bakı, 2016, 195 s
4. E.A. Климов. Психология профессионального самоопределения [Текст]: учеб. пособие. – М.: Академия, 2010. – 301 с
5. И.А. Левицкая Профессиональное самоопределение как социокультурный процесс // Вестник Кемеровского государственного университета. – 2014
6. P.C. Чистов. Профессиональное самоопределение как стимул и механизм становления человека / E.B. Соколова, T.B.

Луговская // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. – 2015. – № 11-1

Лала Тариель РЗАЛЫ

Магистр кафедры педагогики, психологии и социологии Западно-Каспийского университета
E-mail: lalabva12@mail.ru

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ВЫБОР КАК СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Резюме: Проблема профессионального самоопределения была и остается одной из актуальных проблем как образования, так и всего общества в целом. Готовность к профессиональному самоопределению формируется в старшем школьном возрасте. Именно юность (старший школьный возраст) является «возрастом» профессионального самоопределения. Перед старшеклассниками стоят вопросы: Кем быть? Каким быть? Где я больше всего нужен? В процессе профессионального самоопределения человек занимает активную позицию: выбирает профессию и строит свою профессиональную карьеру, реализуя свой личностный и интеллектуальный потенциал, становясь потенциальным субъектом будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: выбор профессии, профессиональный, самоопределение, работа, профессиональная деятельность.

Lala Tariyel RZALI

Master of the Department of Pedagogy,
Psychology and Sociology of the Western Caspian University
E-mail: lalabva12@mail.ru

PROFESSIONAL CHOICE AS A SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

Summery: The problem of professional self-determination has been and remains one of the urgent problems of both education and society as a whole. Readiness for professional self-determination is formed at the senior school age. It is youth (senior school age) that is the "age" of professional self-determination. High school students are faced with questions: Whom to be? What to be? Where am I most needed? In the process of professional self-determination, a person takes an active position: he chooses a profession and builds his professional career, realizing his personal and intellectual potential, becoming a potential subject of future professional activity.

Keywords: career choice, professional, self-determination, work, professional activity.

Daxil olub: 15.02.2022